

Discurs și realitate religioasă în Bucovina anilor 1873-1902

Arnold-Nicholas-Louis PESCARU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Romania
pescarunicolae1@gmail.com

Abstract: The study presents the essential content of the religious discourse specific to the metropolitans of Bukovina and Dalmatia - Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Teodor Blajevici, Silvestru Morariu-Andrievici, in relation to the issues of the Orthodox Church in Bukovina, between 1873-1902. Each metropolitan built a discourse that reflects both his attitude towards the imperial power and the degree of assumption of the problems specific to the diocese. Due to the importance of the metropolitan's position in the province of Bukovina, the discourse of each of them participated in the dynamic content of the cultural and religious identity of the Bukovinian society. The internal problems of the Bukovina diocese in the period 1873-1910 stem from all the events between 1774-1873. The main inherited problems were: the lack of autonomy of the Orthodox Church; the authoritarianism of the Imperial Court which holds the decision-making power; the bureaucratization and attempt at (partial) secularization of the hierarchical structure of the Orthodox Church, by transforming priests, abbots, archimandrites, vicars general and bishops into imperial officials; the use of the income produced by the Religious Fund for purposes other than those stipulated in the regulations after the secularization of the monastery properties and which indicated that the money would be directed only to covering the needs of the Orthodox Church, the Germanization of education and culture; the favoring of Orthodox Ruthenians by the local and central administration, by promoting them to positions and by the Ruthenian community's access to the income and properties of the Religious Fund. In itself, the Metropolitanate of Bukovina and Dalmatia functioned as a state structure, with a church character, and depended in all major decisions on the will of the emperor, which the metropolitan in office had the responsibility to assume and put into practice. Therefore, the metropolitan, beyond his canonical-dogmatic anchoring, was perceived and treated in the Austrian state system as a high official in the direct service of the emperor, with the fundamental mission of concretizing his policy.

Keywords: *Bukovina, religious discourse, cultural identity, tolerance, Orthodox Church.*

I. Introducere.

Discursul mitropoliților Bucovinei și Dalmației - Eugenie Hacman, Teofil Bendella, Teodor Blajevici, Silvestru Morariu-Andrievici, de la înființarea mitropoliei în 1873 și până în 1902, când este instalat mitropolitul Vladimir de Repta, este în directă legătură cu toate problemele acumulate în cei o sută de ani de la anexarea Bucovinei de Monarhia Habsburgică. Fiecare mitropolit și-a construit un discurs care reflectă atât atitudinea lui față de puterea imperială, cât și gradul de asumare a problemelor specifice eparhiei. Datorită importanței

poziției mitropolitului în provincia Bucovinei, discursul fiecăruia dintre ei a participat la construirea dinamică a identității culturale și religioase a societății bucovinene, în perioada austriacă.

Problemele interne ale eparhiei Bucovinei, în perioada 1873-1910, se află în strânsă legătură cu toate evenimentele desfășurate între anii 1774-1873. Principalele probleme moștenite erau: pierderea autonomiei de către Biserica Ortodoxă; autoritarismul Curții imperiale care deține puterea decizională; birocratizarea și laicizarea parțială a structurii ierarhice a Bisericii Ortodoxe, prin transformarea preoților, a egumenilor, arhimandriților, vicarilor generali și a episcopilor în funcționari imperiali; folosirea veniturilor produse de Fondul religios, germanizarea învățământului și a culturii; relațiile conflictuale dintre românii și ucrainenii ortodocși, în modul de ocupare a funcțiilor din ierarhia ortodoxă.

Analizând toată această problematică, dintr-o perspectivă general-critică, putem observa că este vorba despre două cauze generatoare: raporturile tensionate dintre Biserica Ortodoxă și statul austriac, precum și raporturile conflictuale dintre românii ortodocși și ucrainenii ortodocși, uniți în aceeași Biserică Ortodoxă. Monarhia Habsburgică a găsit în Bucovina o Biserică Ortodoxă extrem de puternică prin autonomia ei, întărită de proprietățile extinse, de numărul mare al mănăstirilor, al călugărilor și al preoților, de implicarea în educația românilor. Prima grijă a administrației imperiale a fost tocmai lichidarea acestei autonomii. Acțiunea s-a realizat printr-o politică susținută, care a beneficiat de strategii foarte atent calculate, între anii 1775 și 1873.

În anul 1873, deși eparhia Bucovinei a devenit mitropolie, împreună cu eparhiile Dalmației, Biserica Ortodoxă din Bucovina, tocmai prin structurile ei centrale, instituția era slăbită. Influența ei în plan social era vizibil diminuată în raport cu anul anexării, respectiv anul 1775. Problemele interne menționate au erodat, în secolul scurs de la anexare, puterea de intervenție a bisericii în societatea bucovineană, mai ales din cauza politicii promovate de ierarhi precum Eugenie Hacman și Daniil Vlahovici, împreună cu membrii Consistoriului. Toată această situație dramatică pentru biserică, ca prezență instituțională în societate, s-a transferat, în moduri diferite, în discursul fiecărui mitropolit.

Cauza principală a pierderii puterii de către Biserica Ortodoxă a fost secularizarea proprietăților sale și trecerea lor în administrarea statului austriac prin crearea Fondului Religios. Acțiunea de secularizare a lovit în existența mănăstirilor și a schiturilor, care au fost închise. Dispariția mării majorități a mănăstirilor și a schiturilor, păstrarea numai a trei, apoi patru mănăstiri deschise, cu un număr foarte restrâns de monahi, a condus la dispariția din Biserica Ortodoxă și din societatea bucovineană a unui grup social religios foarte reprezentativ pentru această regiune, până în momentul anexării – călugării și căugărițele. Alegerea unei vieți monastice era o opțiune importantă în Țara Moldovei, pentru că făcea parte din tradiția ortodoxă.

Monahismul reprezintă, conform tradiției și gândirii patristice, nucleul identitar ireductibil al ortodoxiei, coloana ei vertebrală. Pe de altă parte, antimonahismul a fost o poziționare importantă a iosefinismului iluminist față de ortodoxie și s-a manifestat concret prin politica de laicizare forțată, dusă de statul austriac în Bucovina. Alungarea călugărilor și desființarea mănăstirilor în

anii administrațiilor militare au determinat plecarea peste Cordon, în Moldova, a multor preoți, împreună cu valuri întregi de români ortodocși. S-a produs, astfel, o reconfigurare identitară.

Soluționarea acestei situații, între 1873-1902, părea mai degrabă nerealistă. Administrația austriacă miza pe ascensiunea ucrainenilor în Biserica Ortodoxă, pentru temperarea mișcării naționale românești. Intelectualitatea românească, o parte a clerului, împreună cu politicienii tineri din mișcarea națională solicitau soluții pentru restabilirea și conservarea drepturilor românilor, mai ales în Biserica Ortodoxă și în relație cu administrarea Fondului Religionar în beneficiul comunității ortodoxe românești. În această înfruntare dintre statul austriac și societatea românească bucovineană, mediatorul cu putere de influență și decizie devine, după 1873, chiar mitropolitul, capul Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Asadar, fiecare mitropolit influențează decisiv această stare de lucruri, nu numai prin acțiuni concrete, ci și prin lipsa de orice inițiativă. Monarhia Habsburgică, mai ales prin iluminismul lui Franz Joseph, a opus religiozității ortodoxe, laicitatea modernității occidentale. Efectele acestei politici au devenit evidente în ultimile decenii ale secolului al XIX-lea.

Veniturile Fondului Religionar au fost dirijate spre susținerea celorlalte confesiuni și biserici, în mod determinat. S-au construit biserici romano-catolice și greco-catolice, școli confesionale catolice, de limbă germană. Așa se face că, la 1873 deja, o mare parte a proprietăților din Fondul Religionar erau înstrăinate, în cei o sută de ani (1774-1873), prin înproprietărirea coloniștilor sau prin vânzarea lor, în beneficiul direct al Curții imperiale vieneze și al bugetului statului austriac.

II. Perspective istorice

Din perspectivă diacronică, în raport cu aceste realități obiective s-au construit discursuri istorice diferite. Mihai Iacobescu, un reprezentat important al direcției naționale bucovinene, are un discurs profund critic față de administrația austriacă, în evocarea istoriei Bisericii Ortodoxe din Bucovina austriacă:

Pe lângă însușirile frauduloase de bani, din casa Fondului Bisericesc [Fondul Religionar], administrația habsburgică a înstrăinat definitiv peste jumătate din suprafața terenurilor sale. Din cele 103 mii păturate de teren, cât însumau moșiile Fondului Bisericesc, până la 1900 Habsburgii înstrăinaseră 72 de mii și această instituție mai păstra formal în proprietatea ei doar 47 de mii păturate de teren. (Iacobescu 1993: 296)

Mihai Iacobescu pune în evidență faptul că o problemă internă serioasă a eparhiei Bucovinei era obținerea dreptului de a controla administrarea Fondului Religionar, pentru a se opri înstrăinarea abuzivă a proprietăților, corupția și cheltuirea banilor în alte direcții decât cele stipulate în statutul original al Fondului.

Discursul lui Mihai Iacobescu se legitimează mai ales prin analizele făcute de Aron Pumnul, la 1865, unde se arată cum erau cheltuite veniturile Fondului Religionar. Aron Pumnul descria adevărul dramatic despre starea Bisericii Ortodoxe din Bucovina, dar și despre starea națiunii române din Bucovina, care depindea în totalitate de modul de administrare a proprietăților și a veniturilor

Fondului Religionar, pentru că alte surse de finanțare pentru biserică, învățământ și cultură nu erau oferite românilor din Bucovina austriacă:

Ce lucru poate să aibă pentru noi interes mai mare, decât proprietățile acelea, din care se susține toată Biserica noastră, tot clerul și toți dregătorii bisericești, de la capul bisericii și până la cel de pe urmă ... servitor al bisericii? [...] Iată dar, că toată viața noastră religioasă, morală, spiritual, națională ... se susține din acele proprietăți. Iată că toată dezvoltarea noastră religioasă, națională, spirituală, socială se ajută și se înaintează numai prin acest Fond Religionar... (Pumnul 1865: 4-5)

Dintr-o perspectivă actuală, însă, evoluția bisericilor din Bucovina, a discursului religios și a mentalității religioase, poate fi privită, mai ales printr-o analiză comparativă, drept o reușită administrativ-politică a regimului austriac. Astfel, istoricul și profesorul Ștefan Purici arată într-un studiu recent:

Politicile austriece de colonizare și de toleranță religioasă au înlesnit afirmarea mai multor credințe. În timp ce Biserica Romano-Catolică deținea un statut privilegiat, Biserica Ortodoxă, legată de comunitățile românești și ucrainene, a fost susținută prin Fondul Religionar al Bucovinei. Evreii, armenii, rușii lipoveni, maghiarii și germanii protestanți și-au înființat propriile instituții religioase. Acest pluralism era vizibil inclusiv în arhitectura regiunii, unde mănăstiri ortodoxe, precum cele din zona Sucevei, au coexistat cu biserici catolice, sinagogi evreiești (de exemplu, Templul din Cernăuți) și capele protestante germane, creând o întreagă paletă de expresie religioasă care a modelat identitatea locală. Mai puțin observate înainte de 1918, dar elogiate în special în a doua jumătate a secolului al XX-lea, au fost fenomenul toleranței culturale și conturarea unei identități regionale. Lipsa unei majorități etnice dominante în Bucovina și istoria provinciei ca frontieră colonizată sub administrația austriacă au descurajat șovinismul și au încurajat un grad de toleranță culturală rar întâlnit în Europa de Est în secolul al XIX-lea. În ultimele decenii de existență ale Austro-Ungariei, bucovinenii se identificau adesea cu mai multe tradiții, spiritualitatea ortodoxă estică coexistând neconflictual alături de raționalismul occidental sau tradițiile rurale conviețuind cu sofisticarea urbană, rezultând în final o anumită sensibilitate „paneuropeană”. Această toleranță nu a fost absolută, deoarece tensiunile etnice au apărut mai târziu, la hotarul secolelor XIX–XX, ajungându-se la excese extremiste în special în anii '30 ai secolului al XX-lea, dar în timpul perioadei austriece ea a configurat o identitate regională care a contrastat cu naționalismul ofensiv ce se manifesta în multe dintre statele europene. (Purici 2025)

Episcopul Eugenie Hacman, cel care a devenit și primul mitropolit al Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, a avut un discurs religios oportun, printr-o politică religioasă oscilantă, care a servit uneori intereselor naționale, dar prin care, în final, s-a opus radical mișcării naționale, pentru a-și urma ambiția personală. Dobândirea autonomiei administrative pentru provincia Bucovina, prin alegerea Dietei (1861), a făcut ca administrarea Fondului Religionar să ajungă în răspunderea instituțiilor autonome regionale și să satisfacă mai multe nevoi ale bucovinenilor. Astfel, după cum sintetizează Aron Pumnul, în timpul episcopatului foarte lung al lui Eugenie Hacman (1835-1873), nu numai decât datorită eforturilor sale directe, dar cu acordul lui, din veniturile Fondului Religionar se plăteau în continuare salariile preoților. Dar, în același timp, se asigura, după 1864, finanțarea pentru un sistem de învățământ bucovinean.

Însă Aron Pumnul și frații Hurmuzachi au afirmat, încă din 1848, dezideratul unirii religioase a românilor din imperiu, imediat ce planul unirii

politico-administrative a românilor într-un ducat unic s-a dovedit irealizabil. În anii revoluției, 1848-1849, Eugenie Hacman a fost constrâns, de aceea, să mimeze mai întâi, un acord cu mișcarea națională din Bucovina, care urmărea obținerea autonomiei bisericii și unirea tuturor românilor din imperiu în aceeași mitropolie. Așa se explică faptul că a ajuns chiar să semneze petiții ale reprezentanților bucovineni către împărat, pentru înfăptuirea acestui scop. Astfel, pe 20 mai 1848, a avut loc la Cernăuți Marea Adunare Națională a românilor din Bucovina, organizată de liderii mișcării naționale. Marea Adunare Națională și-a încheiat dezbaterile prin emiterea unei „petițiuni” către împărat, pe care o semnează și episcopul Eugenie. Între cele 12 solicitări ale românilor bucovineni, câteva se refereau direct la Biserica Ortodoxă din Bucovina. Se cerea, în primul rând, ca episcopul să fie ales de un Congres format din preoți și mireni, deopotrivă. Se mai solicita ca modul de administrare a problemelor bisericii să fie în acord cu schimbările din societate, în sensul democratizării pârghiilor decizionale. Apoi, petiționarii cereau ca Fondul Religionar să treacă în administrarea unui comitet format din români ortodocși, aleși din toate clasele sociale, iar comitetul să fie sub controlul Dietei din provincie.

Episcopul Eugenie Hacman are un demers politico-religios inspirat, la mai puțin de un an după Marea Adunare Națională. Imediat după instalarea pe tron a lui Franz Joseph I, se formează o delegație și se merge la Viena ca să îl felicite pe tânărul împărat al cărui profesor de română fusese în timpul studenției. Folosește optim momentul pentru a-i prezenta împăratului un „Promemoriu” cu două solicitări capitale ale românilor bucovineni: autonomia Bucovinei față de Galiția și ruperea Bisericii Ortodoxe din Bucovina față de Mitropolia de la Karlowitz. Ulterior, evenimentele s-au precipitat și au schimbat cursul lucrurilor. Prin Constituția din 1849, Bucovina a fost, în sfârșit, desprinsă de Galiția și i s-a acordat statutul nou de Ducat autonom („țară de coroană ereditară”), sub conducerea unui guvernator care era pus în subordinea directă a împăratului.

În acel moment istoric, elita intelectual-politică a românilor bucovineni a cerut împăratului ca eparhia Bucovinei și cea a Ardealului să fie unite într-o unică mitropolie. Luat prin surprindere, Hacman e constrâns pe moment să susțină formal acest proiect național. Dar ulterior se repoziționează ferm și se opune acestui deziderat în Congresul de la Viena și în Sinodul Bisericii Ortodoxe din Bucovina, la Cernăuți. Abrogarea rapidă a Constituției din 1849, doar peste doi ani, în 1851, servește într-un totu intereselor personale ale lui Hacman și propriei sale viziuni.

Între 1849-1860, Eugenie Hacman s-a îndepărtat definitiv de intelectualii politicieni ai Bucovinei – frații Hurmuzachi, Aron Pumnul, care, împreună cu o parte a clerului, reprezentat de Iraclie Porumbescu, și toți românii mireni doreau unirea religioasă a Bucovinei cu Transilvania. Această largă mișcare a românilor bucovineni cerea convocarea unui congres național și crearea unui sinod al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, cu reprezentare egală din partea clerului și a mirenilor, unde să se decidă soluții pentru toate problemele bisericii. Eugenie Hacman, sprijinit de membrii Consistoriului, a respins toate solicitările acestei mișcări naționale din Bucovina și s-a opus frontal unirii Bisericii Ortodoxe din Bucovina cu Biserica Ortodoxă din Transilvania, într-o singură mitropolie. Din acest motiv, Eugenie Hacman era perceput de

contemporanii lui bucovineni, lideri ai mișcării naționale (Aron Pumnul, frații Hurmuzachi, Iraclie Porumbescu), dar și de episcopul Andrei Șaguna, drept un antiromân radical și un episcop despotic.

În 1849, după ce revoluția eșuează în imperiu și după ce politica absolutistă se reinstalează în toate provinciile, Eugenie Hacman conduce discreționar eparhia Bucovinei, până la alegerea Dietei, în 1961. Are grijă, în această perioadă nefastă pentru Biserica Ortodoxă din Bucovina, să îi îndepărteze și să îi descurajeze pe toți preoții care s-au afirmat în mișcarea națională, în timpul revoluției, în frunte cu Iraclie Porumbescu și îi aduce în Consistoriu pe consilierii lui de dinaintea revoluției. În același timp, numește la conducerea vicariatelor, protopopiatelor, mănăstirilor, dar și a Seminarului și a Institutului teologic numai persoane fidele politicii sale pro-imperiale. În acest fel, Eugenie Hacman anulează reguli și principii în administrarea Bisericii Ortodoxe din Bucovina, o conduce fără consultarea reală a clerului și a comunității mirenilor și profită de veniturile Fondului Religionar pentru a-și satisface interesele proprii, dar și pentru a-și fideliza supușii.

Din momentul în care, în anul 1867, se creează Monarhia dualistă Austro-Ungaria, Imperiul Austriac se reorganizează administrativ. Astfel, Mitropolia de la Karlowitz ajunge sub Regatul Maghiar, în timp ce Bucovina rămâne sub Imperiul Austriac. Pe de altă parte, după cum am arătat *supra*, intelectualii și o mare parte a clerului din eparhia Bucovinei aspirau la unirea sub aceeași mitropolie cu Ardealul. Dar Transilvania aparținea Regatului Maghiar. Această realitate generează contextul obiectiv pe care Eugenie Hacman îl exploatează pentru a urgenta nașterea Mitropoliei Bucovinei și Dalmației.

Rezumând, aceasta ar fi moștenirea grea pe care Eugenie Hacman o lasă mitropoliților Bucovinei și Dalmației, după 38 de ani de episcopat. Ar mai fi de adăugat că, după moartea lui Eugenie Hacman și la doi ani după ridicarea Bucovinei la rang de mitropolie, în 1875, Institutul Teologic înființat la Cernăuți de episcopul Isaia Baloșescu se transformă în Facultatea de Teologie Ortodoxă, în interiorul nou deschisei Universități germane din Cernăuți. Având ca limbi de predare germana și româna, Facultatea de Teologie Ortodoxă era unică în tot Imperiul Austro-Ungar. Din acest motiv, studenții proveneau nu doar din Bucovina și Transilvania, ci și din Serbia, Slovenia, Dalmația, Bosnia, Bulgaria. Înființarea facultății aduce o schimbare importantă în funcționarea Bisericii Ortodoxe din Bucovina, prin introducerea unei noi reguli privind dobândirea statutului de preot. Orice candidat la preoție, pentru a fi hirotonit, trebuia să fie absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă. Istoricii, în frunte cu Mircea Păcurariu, apreciază că Facultatea de la Cernăuți, datorită profesorilor ei, era una dintre cele mai bune din lume, la vremea aceea, în domeniul teologiei.

Mitropolitul Teofil Bendella (1874-1875), care îi urmează lui Eugenie Hacman, are un discurs temperat național, atent să nu dezvolte niciun conflict cu puterea imperială. Teofil Bendella nu a fost hirotonit de Mitropolitul de la Karlowitz, ci de Mitropolitul Ardealului Procopie Ivașcoviți și de episcopul de Arad, Miron Romanul. Bătrânețea și boala l-au împiedicat pe Teofil Bendella să înfrunte cu adevărat problemele extrem de dificile care marcau viața Bisericii Ortodoxe din Bucovina la 1874. De altfel, păstoria sa a fost foarte scurtă și, cu toate acestea, el și-a exprimat dorința de a servi mișcarea națională și de a

proteja clerul ortodox, inclusiv prin legătura lui cu mitropolitul Andrei Șaguna. De aceea, în puținul timp cât a fost mitropolit, a luat, totuși, câteva decizii cu consecințe semnificative.

În primul rând, Mitropolitul Teofil Bendella introducând, prin ordinul lui personal, alfabetul latin în eparhia Bucovinei, face un serviciu major afirmării și dezvoltării culturii românilor bucovineni. Eugenie Hacman refuzase cu încăpățănare toate demersurile intelectualității românești de a renunța la alfabetul chirilic. Apoi, Teofil Bendella a contribuit la întărirea statutului clerului ortodox. A folosit puterea de care dispunea în administrarea Fondului Religionar și a crescut salariile preoților. A hotărât, totodată, introducerea de gradații anuale pentru preoți, care se materializau tot prin mărituri salariale.

Mitropolitul Teoctist Blajevici (1877-1879), care i-au urmat lui Teofil Bendella, a avut un discurs fidel Monarhiei Habsburgice. Deși aparent deschis spre interesele ortodoxiei românești din Bucovina și spre aspirațiile naționale ale românilor, în cei doi ani de păstorire nu s-a remarcat prin nicio decizie sau acțiune. A fost, în schimb, în raport cu Monarhia Habsburgică, un funcționar conservator, scrupulos și lipsit de orice inițiativă personală.

Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici (1880-1895) a fost o personalitate extrem de puternică, ajungând, în cei 15 ani de păstorire, cel mai popular arhieru din Bucovina. Discursul lui a fost național, spre naționalist, cu accente care au fost calificate de Monarhia Habsburgică drept radicale și chiar anti-austriece. Prin toată activitatea lui, el s-a detașat ferm de politica și de modelul lăsat de episcopul Eugenie Hacman, cu care, totuși, a colaborat în anii afirmării sale (1860-1873), dar cu care a avut și serioase conflicte. Însă, înfruntarea cu Eugenie Hacman l-a propulsat, de fapt, ca lider politic al mișcării naționale, având și sprijinul clerului românesc. Atunci când episcopul Eugenie îl suspendă din funcția pe care o deținea în administrarea Protopiatului Rădăuți, pe motiv că are atitudini naționaliste, preoții îi sar în ajutor. Episcopul Eugenie cedează și Silvestru Morariu Andrievici devine o voce importantă în Bucovina. Eugenie Hacman îi recunoaște meritele și îl așază asesor consistorial și profesor la Seminarul Clerical din Cernăuți.

Intră în politică și este desemnat deputat în Parlamentul de la Viena, ca reprezentant al Fondului Religionar. La Viena se remarcă printr-o atitudine combativă, extrem de curajoasă, pentru că a vorbit permanent despre drepturile românilor din Bucovina și despre nevoile Bisericii Ortodoxe din Bucovina. O asemenea atitudine nu putea să rămână neamendată. Silvestru Morariu Andrievici este intimidat prin suspendarea din toate funcțiile și chiar prin oprirea de la slujire. Atunci, el scrie: „Două adevăruri sunt, despre care, ajungând la maturitatea cugetării, m-am convins pe deplin din istoria neamului nostru: unul, că soarta bisericii noastre ortodoxe a sporit, numai prin conlucrarea tuturor factorilor bisericești, iar al doilea, că biserica a fost pururea limanul naționalității, iar naționalitatea română a fost sprijinul ortodoxiei.” (Nistor 2003: 119)

Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici s-a implicat activ în soluționarea tuturor problemelor interne ale eparhiei. Pentru că, la ridicarea lui în scaunul metropolitan, era deja un lider al mișcării naționale, dar și un om de cultură foarte apreciat, acesta a avut toată legitimitatea să lupte pentru întărirea Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

În plan dogmatic și canonic, Mitropolitul Silvestru s-a ocupat de rezolvarea unei probleme sensibile - a conceput un text canonic referitor la prepararea și sfințirea Sfântului și Marelui Mir. Textul se numea *Rânduiala la prepararea și sfințirea Mirului*. Oportunitatea acestui text era legată de faptul că, după ce episcopia de la Rădăuți a fost separată forțat de Mitropolia Moldovei, Biserica Ortodoxă din Bucovina a primit Sfântul și Marele Mir fie de la Karlowitz, fie de la Iași sau chiar din Kiev. Dar, odată ce eparhia Bucovinei a fost ridicată la rang de mitropolie, s-a hotărât prepararea și sfințirea Sfântului și Marelui Mir la Cernăuți. Mitropolitul Silvestru a trimis textul spre aprobare episcopilor din România și el a devenit ulterior un reper canonic atât pentru Biserica Ortodoxă din România, cât și pentru cea din Bucovina.

Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici a asumat major problema internă a conflictului dintre români și ruteni, tradusă mai ales prin rutenizarea ierarhiei clerului și prin folosirea veniturilor Fondului Religionar pentru interesele comunității rutene. Silvestru Morariu Andrievici a susținut deschis cauza națională a românilor și ortodoxia românească. De aceea, el a fost acuzat frontal de opinia austriacă și de comunitatea ruteană că ar fi fost iredentist, antigerman, naționalist antrirutean, federalist.

În aceste condiții, românii au avut mari așteptări de la Mitropolitul Silvestru, pe care el, însă, nu le-a putut satisface decât în parte. Chiar dacă s-a străduit, Silvestru Morariu Andrievici nu a reușit să redea românilor puterea pe care o avuseseră înainte de episcopatul lui Eugenie Hacman, care a introdus masiv clerul rutean în Biserica Ortodoxă din Bucovina. Cu toate acestea, el a temperat lupta rutenilor pentru a prelua controlul asupra administrării Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

Cu toate că cele mai multe inițiative proromânești ale Mitropolitului Silvestru au fost blocate de clerul rutean, sprijinit de statul austriac, el a zidit mai multe biserici și a susținut clerul ortodox. A convocat Congresul bisericesc, dar toate cererile majore formulate de români și adresate Monarhiei Habsburgice au fost respinse, în final. Clerul și intelectualitatea românească au solicitat recunoașterea autonomiei Bisericii Ortodoxe din Bucovina, dreptul de a alege mitropolitul și dreptul de a administra Fondul Religionar în beneficiul exclusiv al comunității românești. Toate aceste cereri demonstrează că românii ortodocși, în frunte cu Mitropolitul Silvestru, aveau conștiința deplină a problemelor centrale de care depindea renașterea Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

Realizările concrete ale lui Silvestru Morariu Andrievici au fost în educație și cultură. Astfel, el a dezvoltat rețeaua de școli românești, a înființat clase primare în toate satele (cu excepția acelor unde erau preoți catolici), a deschis două clase cu predare în limba română, la liceul din Cernăuți și la liceul din Suceava, unde se puteau înscrie numai copii români. Silvestru Morariu Andrievici a înființat Academia Ortodoxă și Tipografia Arhiepiscopală, unde a imprimat 10.000 de icoane. Tot el a înființat și primul „jurnal bisericesc literar”, numit *Candela*.

Arcadie Ciupercovici, ultimul mitropolit înaintea lui Vladimir de Repta, a avut un discurs extrem de anti-românesc, pro-austriac și pro-rutean. Păstorirea lui Arcadie Ciupercovici (1896-1902) este cea mai dificilă pentru românii ortodocși din Bucovina. În cei șase ani cât a fost mitropolit, Arcadie

Ciupercovici nu s-a ocupat de soluționarea problemelor interne ale eparhiei, ci, dimpotrivă, prin comportamentul său, el a generat agravarea acestora. Prin supunerea lui totală față de împărat și prin absoluta indiferență față de nevoile românilor ortodocși, el a permis ascensiunea și mai puternică a rutenilor în administrația mitropolitană. În perioada lui Arcadie Ciupercovici, Biserica Ortodoxă din Bucovina a devenit mai slăbită, pe fondul intensificării conflictului intern dintre români și ruteni.

III. Concluzii

În timpul ocupației de aproape 144 de ani (1774 – 1918), Viena imperială a dorit permanent, prin toate politicile sale să creeze o Bucovină catolicizată și secularizată. În această strategie perseverentă, administrația austriacă și cea galițiană s-au bazat pe imigrare, colonizare accelerată, pe slavizare și pe catolicizare, ca mijloc de deznaționalizare și de asimilare a românilor.

În cercetarea pe care am realizat-o, ne-am propus să identificăm problemele interne ale eparhiei Bucovinei între 1873-1902, pornind de la istoria acumulată în perioada anterioară a Bisericii Ortodoxe din Bucovina, sub ocupația austriacă, și apoi să înțelegem modul în care au acționat mitropolii Bucovinei și Dalmației în gestionarea problemelor. Am avut în vedere, ca ipoteză inițială de lucru, faptul că Biserica Ortodoxă din Bucovina, ridicată de împăratul Austriei la rang de mitropolie, în 1873, s-a întărit în această perioadă, prin activitatea mitropolilor în funcție, dobândind autonomie vizibilă.

Însă, deși apreciază realizările episcopilor din Bucovina austriacă și din Transilvania, numindu-i mai ales pe Isaia Baloșescu și pe Eugeniu Hacman, Nicolae Iorga manifestă o poziție radical critică față de toți conducării Bisericii Ortodoxe din cele două provincii românești, pe timpul apartenenței lor la monarhia austriacă, respectiv austro-ungară, din cauza supunerii față de autoritatea statală:

Iar, cât despre politica pe care a urmat-o în organizarea bisericească a românilor din monarhia vecină, aiurea se cuvine a o înfățișa și a o judeca din punctul de vedere național, permanent și ireductibil, – căci de un punct de vedere canonic ortodox nu se poate vorbi la niște episcopi care de la început până la sfârșit au mers după indicațiile statului. Biserica mitropolitană bucovineană, o Mitropolie într-o țară de 500.000 de oameni, dintre care o treime sunt neortodocși, cu suffragan, mai împovărat decât folositor, tocmai în Dalmația, trebuia să se învârtă într-un cerc strâmt, fără să se poată atinge, sub paza neobosită a guvernului, vreuna din chestiile mari care o așteptau: soarta fondului religios, administrat de străini în spirit străin și pentru străini, chestia sinodului mixt, dorit mai mult pentru vanitate sau pentru egoiste scopuri de partid de către laici, chestia pretențiilor neamului rusesc, care [...] reclama pentru sine, dacă nu încă toată dieceza, măcar o parte din ea, sau o nouă eparhie – pe această bucățică de pământ –, cu jumătate din averile dăruite de Domnii și boierii Moldovei românești. (Iorga 2003 II: 303)

Cercetarea noastră a confirmat, pe fond, poziția lui Iorga. Biserica Ortodoxă din Bucovina nu s-a întărit în perioada 1873-1902, în ciuda înființării Mitropoliei Bucovinei și Dalmației. Ipoteza de lucru s-a confirmat doar secvențial, atunci când ne referim la activitatea mitropolitului Silvestru Morariu Adrieș, întrucât el nu a reușit cu adevărat să întărească Biserica Ortodoxă din

Bucovina, dar s-a preocupat de nemulțumirile românilor ortodocși, a dezvoltat educația în limba română, a protejat clerul, a construit biserici și a satisfăcut multe nevoi ale ortodoxiei românești. În schimb, el a eșuat politic, pentru că nu a reușit deloc să aplaneze conflictul dintre români și ruși. Dimpotrivă, l-a alimentat, ajungând să fie perceput drept un naționalist extremist.

Ierarhii din această perioadă au exprimat o voință variabilă în sensul rezolvării problemelor interne ale eparhiei, de regulă slabă sau inexistentă, cu excepția mitropolitului Silvestru Morariu Andrievici. Dar toate eforturile lui, vreme de 15 ani, au fost, în final, compromise de cei șase ani de păstorire ai lui Arcadie Ciupercovici. Înființarea Mitropoliei Bucovinei și Dalmației a dat multe speranțe clerului ortodox și comunității românilor ortodocși din Bucovina, deși cei mai mulți și-au dorit unirea religioasă a tuturor românilor din imperiu sub aceeași mitropolie. De altfel, Teofil Bendella, primul mitropolit efectiv înscăunat, a și promis ca va uni Mitropolia Bucovinei și Dalmației cu Mitropolia Ardealului. Însă, în termeni reali istorici, din perspectiva limitelor imperative impuse de administrația absolutist-centralistă austriacă, această unire era practic imposibilă. Asadar, speranțele românilor ortodocși au fost spulberate în ultimii ani ai acestei perioade de către mitropolitul Arcadie Ciupercovici.

În sine, Mitropoliei Bucovinei și Dalmației funcționa ca o structură de stat, cu caracter bisericesc, și depindea, în toate deciziile majore, de voința împăratului pe care mitropolitul în funcție avea responsabilitatea să și-o asume și să o pună în practică. De aceea, dincolo de ancorarea lui canonic-dogmatică, mitropolitul era perceput și tratat în sistemul de stat austriac ca un înalt funcționar în serviciul direct al împăratului, cu misiunea fundamentală de a concretiza politica acestuia.

Agravarea problemelor interne ale Bisericii Ortodoxe din Bucovina avea și o altă cauză, respectiv faptul că intelectualii și politicienii români nu mai erau uniți în viziunea lor națională, ca până în 1877. Cucerirea independenței de către România, după războiul din 1877, a divizat clasa politică românească din Bucovina: o parte dorea unirea cu România, iar cealaltă tabără susținea conservarea statutului de provincie autonomă în cadrul Imperiului austro-ungar. Din acest motiv, politicienii români nu s-au mai implicat, la fel ca în deceniile anterioare, în susținerea intereselor românilor prin Biserica Ortodoxă și în interiorul ei, în lupta politică foarte aspră cu structurile administrației austriece.

Așadar, în perioada 1873-1902, mitropoliții Bucovinei și Dalmației, cu excepția lui Silvestru Morariu Andrievici, ei nu au rezolvat problemele eparhiei Bucovinei, ci le-au alimentat adeseori sau le-au ignorat. Silvestru Morariu Andrievici a rezolvat parțial problemele eparhiei, luptând pentru drepturile românilor, dar a născut o criză acută în relațiile dintre români și ruși. Biserica Ortodoxă din Bucovina a pierdut accelerat puterea și influența în fața statului austriac.

La 250 de ani de la anexarea Bucovinei, istoricul Ștefan Purici apreciază astfel realitatea religioasă din Bucovina:

Toleranța religioasă practică de autoritățile habsburgice a permis românilor bucovineni să-și păstreze credința și să se bucure de rezultatele activității unei instituții puternice, precum cea a Bisericii Ortodoxe. Aderența populației române la Ortodoxia Răsăriteană a fost o piatră de temelie a identității lor culturale. După anexare, Austria a

înființat Fondul Religionar Ortodox al Bucovinei (1783), acordând Bisericii Ortodoxe autonomie și finanțare, ceea ce a înlesnit conservarea tradițiilor religioase românești. În ciuda încercărilor austriece de a reglementa individualitatea Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina, inclusiv pe calea plasării acesteia sub Mitropolia Sârbă de la Karlowitz, până în anul 1873, clerul și laicii locali au menținut liturgiile și tradițiile în limba română. Mănăstirile, precum Putna, Sucevița și Dragomirna, dar și cele desființate, rămase doar biserici parohiale, precum Voroneț, Moldovița sau Humor, și-au îndeplinit cu succes rolul de repere spirituale și culturale, frescele și manuscrisele lor reflectând o estetică românească medievală. (Purici 2025)

BIBLIOGRAFIE

- Grăjdan et al. 2011: Vasile Grăjdan, Serhi Hakman, Olga Lukacs (coord.), *Culturi și religii în Bucovina istorică. Retrospectivă și perspective ale dezvoltării*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană.
- Iacobescu 1993: Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774 – 1862) – *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române.
- Kogălniceanu 1941: M. Kogălniceanu, *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, Introducere și note de Petre V. Haneș, ediția a III-a, București, Editura SOCEC & Co. S.A.R.
- Nistor 1991: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas.
- Nistor 2003: Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, Rădăuți, Editura Septentrion.
- Păcurariu 1980: Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, I.B.M.B.O.R.
- Pumnul 1865: Aron Pumnul, *Privire repede peste 267 proprietăți așa numite moșiile mănăstirești din care s-a format mărețul fond religionariu al Bisericii dreptcredincioase răsăritene din Bucovina, făcute după adevărurile autentice sau urice*, pre Aron Pumnul, profesor de limba și literatura română la Gimnaziul plinariu din Cernăuți, disponibil online: <https://www.scribd.com/document/454172406/Aron-Pumnul-Fondul-Religionar-pdf>.
- Purici 1994: Ștefan Purici, *Emigrarea populației bucovinene în Moldova (1775-1848)*, în „Glasul Bucovinei”, 3, pp. 5-11.
- Purici 1998: Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861*, Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Studii “Bucovina”; Suceava, Editura Hurmuzachi.
- Purici 2025: Ștefan Purici, Conferință prezentată la Simpozionul științific internațional „Bucovina și Basarabia. Între tradiționalism și modernitate: istorie regională, perspective naționale, mize geopolitice europene. 250 de ani de la anexarea Bucovinei la Imperiul Austriac”, Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava, disponibil online: <https://cercetare.usm.md/wp-content/uploads/Programul-evenimentului-1.pdf>.
- Valenciuc 2001: Ioan Paul Valenciuc, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Mușatinii-Bucovina viitoare.